

UYGULAMALI FOLKLOR BAĞLAMINDA CİRTDAN MASALI İLE HANSEL VE GRATEL MASALINA KARŞILAŞTIRMALI BİR BAKIŞ*

A Comparative Outlook on Cırtıdan Fairy Tale and Hansel and Gratel Fairy Tale within the Context of Applied Folklore

Сравнительный взгляд на сказки Жыртдан и Гензель и Гретель на фоне практического фольклора.

Erkan ASLAN**

Gazi Türkiyat, Güz 2015/17: 157-167

Öz: Cırtıdan masalı Türk, Hansel ve Gratel masalı ise Alman halk edebiyatına ait masallardır. Grimm Kardeşlerin derlediği Hansel ve Gratel masalı ile Kafkasya asıllı bir Türk boyu olan Karapapak-Terekeme Türklerinden derlenen Cırtıdan masalı arasında çeşitli benzerlikler ve zıtlıklar tespit edilmiştir. Olay örgüsü ve konu bakımından büyük benzerlik gösteren bu iki masaldan, Hansel ve Gratel masalı daha popülerdir. Hansel ve Gratel masalının daha popüler olmasının nedeni, eğitim sisteminde yer alması ve animasyon gibi çağdaş uyarlamalarının yapılmasıdır. Bütün bu özellikler, uygulamalı folklorun çalışma alanına girmektedir. Derlenen folklorik ürünlerin, kuramlar doğrultusunda yalnızca akademik çevrelerde tartışılmasını olumsuzlayan uygulamalı folklor çalışmaları, bu ürünlerin toplumsal yaşama dâhil edilmesini de amaç edinir. Bunun yanı sıra uygulamalı folklor çalışmaları, folklorik ürünlerin yerelden ulusala, ulusaldan uluslararasına taşınmasında da büyük rol oynamaktadır. Bu çalışmadaki temel amaç ise, masallar arasındaki benzerlikleri tespit edip uygulamalı folklor bağlamında iki masalı popülerite açısından karşılaştırarak Hansel ve Gratel masalının popüler olmasının nedenleri üzerinde durmaktır.

Anahtar Kelimeler: Cırtıdan masalı, Hansel ve Gratel masalı, Karapapak-Terekeme Türkleri, Karşılaştırmalı edebiyat, Popülerite, Uygulamalı folklor.

Abstract: While Cırtıdan fairy tale belongs to Turkish folk literature, Hansel and Gratel fairy tale belongs to German folk literature. It is determined that there are a variety of similarities and differences between Hansel and Gratel fairy tale compiled by Grimm Brothers and Cırtıdan fairy tale compiled by a Turk tribe called Karapapak-Terekeme Turks with Caucasian origin. Than these two tales showing great similarities in terms of plot and issues, Hansel and Gratel fairy tale is more popular. The reason of is it more popular than the fairy tale Hansel and Gratel, take part in the education system and it is made of contemporary adaptations such as animation. All of these features enter to field studies of applied folklore. Compiled folkloric products, negating the work of applied folklore only in accordance with the theories discussed in academic circles, it is aimed the inclusion of these products in social life. As well as applied studies folklore, from national to local folklore products, it plays a major role in moving from national to international. The main aim of this study, detecting similarities between tales comparing two applied folk tale in terms of popularity in context Tale of Hansel and Gretel is to stand on the reasons of the popular fairy tale.

Keywords: Cırtıdan fairy tale, Hansel and Gratel fairy tale, Karapapak-Terekeme Turks, Comparative literature, Popularity, Applied folklore.

* Bu makale, 9-11 Kasım 2012 tarihlerinde Balıkesir’de düzenlenen 1. Ulusal Genç Halkbilimciler Sempozyumu’nda, “Cırtıdan Masalı ile Hansel ve Gratel Masalının Karşılaştırması” adı ile sunulan bildirinin genişletilmiş şeklidir.

** Doktora Öğrencisi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Bölümü. Ankara/TÜRKİYE. e.aslan36@hotmail.com Gönderim Tarihi: 17.06.2014. Kabul Tarihi: 01.12.2015.

Аннотация: Жыртдан является сказкой турецкой народной литературы, а Гензель и Гретель является сказкой немецкой народной литературы. Выявлены различными сходства и контрасты между сказкой Гензель и Гретель собранной братьями Гримм и сказкой Жыртдан собранной у Карапapak-Текереке тюрков которые являются Кавказским тюркским племенем. Между сюжетом и темой этих двух сказок имеется большое сходство, несмотря на это сказка Гензель и Гретель является более популярной. Гензель и Гретель популярна из за того что она использована в системе образования, а также сделана современная анимация. Все эти особенности входят в практическую область фольклора. Деятельности практического фольклора отрицает теорию о том что собранные фольклорные данные должны обсуждаться в академических рамках и направлена на включение этих произведений в социальную жизнь. А также практическая фольклористика играет важную роль в переходе фольклорных произведений от местного до национального, от национального до международного уровня. Цель данного исследования является обнаружение сходств между двумя этими народными сказками и сравнение их в плане популярности, а также выявление причин популярности сказки Гензель и Гретель.

Ключевые слова: сказка Жыртдан, сказка Гензель и Гретель, тюрки Карапapak-Текереке, сравнительное литературоведение, популярность, прикладной фольклор.

Giriş

Masal; genellikle çocukları avutmak için, bilinmeyen bir zaman ve mekânda, gerçek veya düş gücüne dayalı kahramanların serüvenlerini anlatan, nazım veya nesir, bazen de nazım-nesir karışımı bir tür olarak tanımlanabilir. Masalın önemli bir özelliği evrensel olmasıdır. Örneğin bir tilki Türklerde, Almanlarda veya başka milletlerde kurnazlığı temsil ederken kurt hem maddi gücü hem de akıl karşısındaki mağlubiyeti temsil eder. Masallarda genellikle iyiler ödüllendirilir, kötüler ise cezalandırılır. Bu nedenle aynı masal farklı toplumlarda da görülebilmektedir.

Farklı toplumlarda yer alan masalların benzerlikleri üzerine bugüne kadar birçok kuram üretilmiştir.¹ Bu kuramlardan bazıları, masalların ilk olarak hangi millette ortaya çıktığını araştırmıştır. Fakat işlevsel açıdan bugün önemli olan, benzer özelliklere sahip masallardan hangisinin sürekliliğini koruyarak popüler hâle geldiğidir. Masalın popüler hâle gelmesini sağlayan temel olgu yayılmasıdır. 20. yüzyılda bir masalın geniş bir coğrafyaya yayılması ise, gelişen teknoloji ile gerçekleşmektedir.

Türk halk edebiyatına ait *Cırtдан*² masalı ile Alman halk edebiyatına ait *Hansel ve Gratel*³ masalı arasında oldukça büyük benzerlikler vardır. Bu çalışmada da Grimm Kardeşlerin derlediği Hansel ve Gratel masalı ile Karapapak-Terekeme Türklerinden⁴ derlenen Cırtдан masalı, uygulamalı folklor bağlamında; şahıs, motif ve olay örgüsü

¹ Masalların benzerlikleri üzerine ortaya atılan kuramlar için bk. (Ekici 2011) ve (Çobanoğlu 2012).

² "Cırtдан" kelimesi, Karapapak-Terekeme Türklerinde yalnızca masal gibi edebi türlerde kullanılan bir isimdir ve uyanık çocukları tanımlamak için kullanılmaktadır. Anlamca Türkiye Türkçesindeki "Cingöz" kelimesine benzemektedir.

³ Kaynaklar kısmında künyesi verilen kitapta (Grimm ve Grimm 1999) masal, Henzel ve Gretel şeklinde geçmektedir. Fakat genel olarak Hansel ve Gratel kullanımı tercih edildiğinden, bu çalışmada da Hansel ve Gratel şekli kullanılmıştır.

⁴ Karapapak-Terekeme Türkleri için bk. (Kızıoğlu 1972).

açısından karşılaştırılmış, Hansel ve Gratel masalının neden daha fazla popüler olduğu üzerinde durulmuştur. Ayrıca çalışmada Türk ve Alman halk edebiyatına ait iki masal; şahıs, olay ve motif açısından metne bağlı inceleme yöntemi (Aytaç 1997: 84-86) ile karşılaştırılmıştır.

1. MASALLARIN OLAY ÖRGÜSÜ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

1. 1. Hansel ve Gratel Masalının Özeti

Bir zamanlar Hansel ve Gratel adında iki kardeş varmış. Anneleri onlar daha bebekken ölmüş. Oduncu olan babaları, anneleri öldükten birkaç yıl sonra tekrar evlenmiş. Oduncunun yeni karısı hâli vakti yerinde bir aileden geliyormuş. Ormanın kıyısında virane bir evde oturmaktan ve kıt kanaat yaşamaktan nefret ediyormuş. Üstelik üvey çocuklarını da hiç sevmiyormuş.

Hansel ve Gratel soğuk bir kış gecesi, yataklarına yatmış uyumaya hazırlanırken üvey annelerinin babalarına:

“Çok az yiyeceğimiz kaldı. Eğer bu çocuklardan kurtulmazsak, hepimiz açlıktan öleceğiz,” dediğini duymuşlar.

Babaları bağırarak karşı çıkmış.

“Tartışmaya gerek yok,” demiş karısı. “Ben kararımı verdim. Yarın onları ormana götürüp bırakacağız.”

“Endişe etme,” diyerek kardeşini teselli etmiş Hansel. “Evin yolunu buluruz.” O gece Hansel gece geç saatlerde gizlice dışarı çıkmış ve cebine bir sürü çakıl doldurmuş.

Sabah olunca ailece ormana doğru yürümeye başlamışlar. Yürürlerken Hansel cebindeki çakılları kimseye fark ettirmeden atıp geçtikleri yolu işaretlemiş. Öğleüzeri babaları ile üvey anneleri onlar için bir ateş yakmışlar ve hemen geri döneceklerini söyleyip ormanın içinde yok olmuşlar. Tabii geri dönmemişler.

Kurtlar etraflarında ulurken tir tir titreyen Hansel ve Gratel, ay doğana kadar ateşin yanından ayrılmamışlar. Sonra ay ışığında parlayan çakılları izleyerek hemen evin yolunu bulmuşlar. Babaları onları görünce sevinçten havalara uçmuş. Üvey anneleri de sevinmiş gibi davranmış ama aslında kararını değiştirmemiş. Üç gün sonra onlardan kurtulmayı tekrar denemiş. Gece, çocukların odasının kapısını kilitlemiş. Böylece Hansel çakıl toplayamamış. Ama Hansel zeki bir çocukmuş. Sabah ormana doğru yürürlerken akşam yemeğinde cebine sakladığı kuru ekmeğin kırıntılarını yere saçıp arkasında iz bırakmış.

Öğleye doğru üvey anneleri ve babaları çocukları yine bırakıp gitmişler. Onların geri dönmeklerini görünce Hansel ve Gratel, sabırla ayın doğup yollarını aydınlatmasını beklemişler. Ama bu sefer geride bıraktıkları izi bulamamışlar. Çünkü kuşlar bütün ekmek kırıntılarını yiyip bitirmişler.

Bu defa çocuklar gerçekten kaybolmuşlar. Ormanda üç gün üç gece, aç açına ve korkudan titreyerek dolanıp durmuşlar. Üçüncü gün, bir ağacın dalında kar beyazı bir kuş görmüşler. Kuş, onlara güzel sesiyle şarkılar söylemiş. Onlar da açlıklarını unutup kuşun peşine düşmüşler. Kuş onları tuhaf bir evin önüne getirmiş. Bu evin duvarları ekmekten, çatısı pastadan ve pencereleri şekerdenmiş.

Çocuklar tüm sıkıntılarını unutup eve doğru koşmuşlar. Tam Hansel çatıdan, Gratel de pencereden bir parça yiyecekken içeriden bir ses duyulmuş:

“Evimi kim kemiriyor bakayım?” Bir bakmışlar kapıda dünya tatlısı bir teyze.

“Zavalılcıklarım benim,” demiş kadın, “Girin içeri.” İçeri girmişler ve hayatlarında hiç yemedikleri yiyecekleri yemişler. O gece kuş tüyü yataklarda yatmışlar.

Fakat sabah her şey değişmiş. Yaşlı kadın dikkatsiz çocukları tuzağa düşürmek için, evini ekmek ve pastadan yapmış bir cadıymış meğer. Hansel’i saçlarından tuttuğu gibi yataktan kaldırmış ve onu bir ahıra kilitlemiş. Sonra da Gratel’i sürüye sürüye mutfığa götürmüş.

“Kardeşin bir deri bir kemik, ona yemekler pişir! Onu şişmanlat! Eti budu yerine gelince ağzıma layık bir yemek olacak! Ama sen hiçbir şey yemeyeceksin, bütün yemekleri o yiyecek!” Gratel ağlamış ama çaresiz cadının dediklerini yapmış.

Neyse ki Hansel’in akıllı hâlâ başındaymış. Gözleri iyi görmeyen cadıyı kandırmaya karar vermiş. Cadı, şişmanlayıp şişmanlamadığını anlamak için her sabah Hansel’in parmağını yokluyormuş. Hansel de parmağının yerine bir tavuk kemiği uzatıyormuş ona.

“Yok, olmaz. Yeterince şişman değil!” diye bağııyormuş cadı. Sonra da mutfığa gidip Gratel’e daha fazla yemek yapmasını söylüyormuş. Bu böyle bir ay sürmüş. Bir gün artık cadının sabrı taşmış.

“Şişman zayıf fark etmez. Bugün Hansel böreği yapacağım!” diye haykırmış Gratel’e.

“Fırına bak bakalım, hamur kıvama gelmiş mi?” Korku içinde yaşamasına rağmen Gratel’in de Hansel gibi hâlâ akıllı yerindeymiş. Cadının onu fırına iteceğini anlamış.

“Başımı fırına sokamıyorum! Hamuru göremiyorum!” diye sızlanmış. Cadı elinin tersiyle Gratel’i hızla kenara itmiş ve başını fırına sokmuş. Gratel bütün gücünü toplayıp yaşlı cadıyı fırının içine itmiş, sonra da arkasından kapağı kapatmış.

Hansel böylece kurtulmuş, ama hâlâ eve nasıl gideceklerini bilmiyorlarmış. Tekrar ormana dalmışlar. Bir süre sonra karşılarına bir dere çıkmış. Bir ördek, önce Hansel'i sonra da Gratel'i karşı kıyıya geçirmiş. Çocuklar birden bulundukları yeri tanımışlar. Hızla evlerine doğru koşmuşlar.

Onları karşısında gören babaları çok mutlu olmuş. Sevinç gözyaşları içinde, onları ormanda bıraktıktan kısa bir süre sonra, o acımasız üvey annelerinin öldüğünü söylemiş. Yaptıkları için üzüntüden nasıl kahrolduğunu anlatmış. Babalarını bir sürpriz daha bekliyormuş. Hansel ceplerinden, Gratel de önlüğünün cebinden cadının evinde buldukları altın ve elmasları çıkartmışlar. Ailenin bütün sıkıntıları sona ermiş böylece. O günden sonra da ömürlerini mutluluk içinde sürdürmüşler (Grimm, ve Grimm 1999: 83-93).

1. 2. Cırt dan Masalı⁵

Zamanın birinde bir çocuk varmış. Adı da Cırt dan'mış. Bunun beş tane de kız kardeşi varmış. Bunlar bir gün ormana çalı toplamaya gitmişler. Ormanda yollarını kaybetmişler. Biraz aradıktan sonra uzakta bir duman görmüşler. Diğer taraftan ise bir köpek sesi geliyormuş. Kızlardan biri:

"Köpek havlayan tarafa mı gidelim yoksa duman tüten tarafa mı?" Cırt dan:

"Köpek havlayan tarafa gidersek, köpek bizi yer. Onun için duman tüten tarafa gidelim. Hem orda ocak yanıyor. Belki yemek pişirmişlerse biz de karnımızı doyururuz."

Bunlar gelip kapıyı çalmışlar. Meğerse bu ev de devin eviymiş. Dev camdan bakıp demiş ki:

"Benim yiyeceklerim geldi. Ben bunları hemen içeri alayım." Dev dışarı çıkmış:

"Çocuklar hoş geldiniz. Ne güzel ettiniz de geldiniz." Dev bunları içeri almış, hizmet etmiş, yemek yapmış, yedirmiş içirmiş... Kendi kendine de demiş ki:

"Ben bunları yatrayım. Yattılar mı hepsini tek tek yerim"

Dev bunları yatırmış ama Cırt dan durumu anlamış. Kardeşlerini de korkmasınlar diye uyarmamış. Kardeşleri yatmış ama Cırt dan yatmamış. Dev bunların yatıp yatmadığını öğrenmek için seslenmiş:

"Kim yatmış, kim uyanık?" Cırt dan:

⁵ Çalışmanın amacı doğrultusunda Cırt dan masalı Türkiye Türkçesi'ne aktararak verilmiştir. Fakat masalın Karapapak-Terekeme Türklerinin ağız özelliklerine uygun, transkripsiyonlu metni Erkan Aslan Şahsi Arşivi'nde yer almaktadır.

"Herkes yatmış, Cırtan uyanık." Dev:

"Cırtan niye yatmıyorsun?" Cırtan:

"Annem bana hangel⁶ pişirirdi, ben onu yemeden yatmam." Dev kalkıp buna hangel pişirmiş. Cırtan hangeli yemiş, yatağa girmiş. Aradan biraz zaman geçmiş. Dev yine seslenmiş:

"Kim yatmış, kim uyanık?" Cırtan yine yorganın altından seslenmiş:

"Herkes yatmış, Cırtan uyanık."

"Cırtan sen niye uyanıksın?" Cırtan da bahane bulamamış, demiş ki:

"Benim annem gider kalburla bana çaydan su getirirdi, ben içer yatardım. Ben o suyu içmeden yatmam." Dev su getirmeye gidince Cırtan da kız kardeşlerini uyardırmış demiş ki:

"Burası devin evidir. Kalkın kaçalım. Yoksa dev gelip bizi yiyecek." Cırtan kardeşlerini de almış gitmiş. Çayın diğer tarafına geçmişler. Dev bunları görmüş demiş ki:

"Çocuklar siz o tarafa nasıl geçtiniz?" Cırtan:

"Bak oradaki değirmen taşını görüyor musun? Onu başına geçir, suya atla, yüze yüze bize yetişsin."

Dev değirmen taşıyla suya atlamış, orada da boğulmuş. Cırtan ile kız kardeşleri de evlerine dönmüş, mutluca yaşamışlar.

1. 3. Masalların Giriş Bölümlerinin Karşılaştırılması

Masalların giriş bölümleri karşılaştırıldığında, Hansel ve Gratel masalında olayların daha fazla olduğu görülür. Hansel ve Gratel masalında, çocukların anne ve babaları ile maddi durumları hakkında bilgiler verilmiştir. Yine aynı masalda kötü kalpli üvey annelerinin çocuklardan nasıl kurtulmaya çalıştığını, çocukların ise ne gibi önlemler aldığını bulmak mümkün. Fakat Cırtan masalında tüm bu olaylara rastlanmıyor. Giriş birkaç cümle ile verilmiş ve hemen gelişme bölümüne geçilmiştir. Bu nedenle iki masalın olay örgüsündeki temel farklar, giriş bölümü ile ortaya çıkmıştır. İki masalın giriş kısmındaki tek benzer yön ise, Hansel ve Gratel'in ormana odun, Cırtan ve kız kardeşlerinin ise ormana süpürge yani çalı toplamaya gitmeleridir.

⁶ Hangel, Karapapak-Terekeme Türklerinin yaşadığı Azerbaycan, Gürcistan, Doğu Anadolu gibi bölgelerde, hamurdan yapılan geleneksel bir yemektir.

1. 4. Masalların Gelişme Bölümlerinin Karşılaştırılması

Her iki masalda da gelişme bölümü, çocukların ormanda yollarını kaybetmesi ile başlıyor. Hansel ve Gratel masalında çocuklar, kötülüğü simgeleyen eve güzel bir kuşun peşine takılarak giderken Cırtan masalında çocuklar, uzakta gördükleri bir duman vasıtasıyla gidiyorlar. İki masalda da kötü evin sahibi, kötü huylu şahıslar, çocukları yemeyi düşünüyor ve bu yüzden onlara ilk anda sahte bir konukseverlik gösteriyorlar. İki masalda da kahramanlar, kötü huylu şahıslardan kurtulmak için çeşitli yanıltmacalara başvurarak zaman kazanmaya çalışıyorlar. Hansel, cadıya parmağının yerine bir kemik gösterip zaman kazanırken Cırtan gece olunca uyumayıp devden sürekli bir şeyler isteyerek zaman kazanmaya çalışıyor.

1. 5. Masalların Sonuç Bölümlerinin Karşılaştırılması

Her iki masalın da sonuç bölümlerinde, kötü huylu şahıslar, kahramanlar tarafından tuzağa düşürülerek öldürülürler. Hansel ve Gratel masalında bu işi Gratel üstlenir ve cadıyı fırına atar. Cırtan masalında ise Cırtan, devî aklı sayesinde kandırıp suda boğulmasını sağlar. Hansel ve Gratel masalında, çocuklar suyun diğer tarafına bir ördeğin yardımıyla geçerek ailesini bulurken Cırtan masalında çocukların ailelerini nasıl bulduklarına dair bir bilgi yoktur. İki masal da mutlu sonla noktalanmış ve kötülüğü temsil eden kişiler hak ettikleri cezayı almışlardır.

2. MASALLARIN ŞAHİS KADROSU AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

İki masalda da olaylar erkek ve kız kardeşin başından geçmektedir. Fakat Cırtan masalında kahramanın, diğer masaldan farklı olarak beş tane kız kardeşi vardır. İki masalda da kahramanlar cesareti, aklı ve olaylar karşısındaki soğukkanlılığı ile dikkat çekerler. Gratel, cadıyı öldürerek belli bir aksiyon içerisinde yer alırken Cırtan masalında kızlar, herhangi bir aktiflik göstermezler. Hansel ve Gratel masalında çocukların saf bir babaları ve kötü kalpli bir üvey anneleri varken Cırtan masalında kahramanın ailesi hakkında bir bilgi yoktur. İki masalda da başkahramandan sonra birbirlerine en çok benzeyen şahıslar, kötü huylu kişilerdir. Bu kişiler, Hansel ve Gratel masalında cadı, Cırtan masalında ise devdir. Bu kötü huylu şahıslar, ormanın derinliklerinde yalnız yaşayan, çocuklara karşı sahte bir güler yüz gösterip onları tuzağa düşürmeye çalışan ve maddi gücü temsil eden şahıslardır. Her iki masalda da kahramanın aklına yenik düşüp hak ettikleri cezayı almışlardır.

3. MASALLARIN MOTİF AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Hansel ve Gratel masalında görülen ilk motif üvey anne motifidir. Bu motife Cırt-dan masalında rastlanmaz. İki masalda da kötülük orman motifi ile simgelenmiştir. Ormanda kaybolma motifi de yine iki masalda da vardır. İki masalda da kötülüğü simgeleyen diğer motif, ormanın derinliklerindeki ev motifidir. Hansel ve Gratel masalında ev yiyeceklerden yapılmışken Cırt-dan masalında evin herhangi bir betimlemesine rastlanmıyor. İki masaldaki ortak bir motif ise su motifidir. Hansel ve Gratel bu suyu geçerek ailesine ulaşırken Cırt-dan ve kız kardeşleri devin bu suda boğulması ile kurtuluyorlar. Su motifi iki masalda da iyiliği simgeleyen bir motiftir.

4. MASALLARIN UYGULAMALI FOLKLOR AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Metin Ekici, bir çalışmada folklor çalışmalarını üç boyuta ayırarak inceler. Ekici'ye göre ilk boyut "tespit", ikinci boyut "derleme", üçüncü boyut ise "temsil ve sunum"dur (Ekici 2003: 72). İşte *uygulamalı folklor* denilen alan da folklor araştırmalarının üçüncü boyutunda yer almaktadır. M. Öcal Oğuz, uygulamalı folklor alanının ortaya çıkışıyla ilgili şu bilgileri vermektedir:

Halk bilimini seçkincilerin yarattığı ve uyguladığı yaklaşımlarla ortaya çıkan kuramsal yararsızlıktan daha doğrusu denenilen kuramların yararsız sonuçlarından kurtararak uygulanabilir yararlılığa yönlendirme, yerel renkleri küresele yeni yorumlamalarla katma amacını güden ve bir anlamda kuramlardan sıkılmışlığın kuramı olarak ortaya çıkan uygulamalı halk bilimi çalışmaları, ilk çıkışını İkinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomik ve sosyal çalkantıların doruğa ulaştığı Almanya'da yapmış, bu yaklaşım hızla Avrupa'nın diğer ülkelerine ve Kuzey Amerika'ya yayılarak türler ve motifler temelinde yürütülen sözel ürün ağırlıklı halk bilimi çalışmalarının toplumsal sorunlar karşısındaki suskunluğu ve bu suskunluğun doğurduğu açmazlarla ilgili yoğun eleştirilerle biçimlenerek kuramsal bir çerçeve kazanmıştır (Oğuz 2013: 42).

Görüldüğü gibi uygulamalı folklor, temel olarak folklor ürünlerini, çeşitli uygulamalar ile popüler hâle getirmektedir. Bu uygulamalar, değişik yöntemlerle yapılabilir. Hansel ve Gratel masalının bu kadar popüler olmasını sağlayan temel unsur ise eğitim sistemidir. Grimm Kardeşler tarafından derlenen bu Alman masalı, yalnızca Alman eğitim sistemi içerisinde değil, birçok başka ulusun da eğitim sisteminde yer almıştır. Ortalama yedi yaşından itibaren eğitim sistemi içerisine dâhil olmaya başlayan bir çocuk, eğitim hayatının birçok aşamasında bu masal ile karşılaşmaktadır. Özellikle kitle iletişim araçlarının, masal anlatma geleneği üzerindeki olumsuz etkileri, yerel masalların popüleritesini azaltırken eğitim sistemi içerisinde yer alan Hansel ve Gratel gibi masallar, ulusaldan uluslararasına doğru bir gelişme göstererek çocukların bildiği yegâne masal hâline gelmekte ve bunun bir sonucu olarak yerel kültürlerdeki benzer masallar yok olma sürecine girmektedir. Bu durum ise adı dahi millî olan bir eğitim

sisteminde halk kültürü dersinin zaruriliğini örneklendirmenin yanı sıra yerel kültürlerin küreselleşme karşısında bir farkındalık yaratabilmesi açısından da önemlidir.⁷

Hansel ve Gratel gibi Grimm masallarının, uluslararası bir üne ulaşabilmesinin bir diğer sebebi, animasyon gibi çağdaş yaratımlarının yapılmasıdır. Bu tür çağdaş yapımlar, kültürel öğelerin zihinde kalmasını kolaylaştırmanın yanı sıra, yereli ulusala, ulusala ise uluslararasına taşımaktadır. Somut bir örnek üzerinden açıklamak gerekirse, ilk uzun metrajlı animasyon film olarak kabul edilen ve 1930'lu yıllarda gösterime giren *Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler* (*Snow White and the Seven Dwarfs*) (Tezcan Balta 1990: 4) adlı yapım, gösterime girdiği tarihten günümüze, milyonlarca kişi tarafından izlenmiş ve evrensel bir masal hâline gelmiştir. Bu durumda bahsi geçen masalın, yerel kültürlerdeki benzer şekilleri âdeta yok olmuştur.

Animasyon gibi çağdaş yapımlar, unutulmaya yüz tutmuş folklorik ürünlerin canlandırılması açısından da büyük önem taşımaktadır. *Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler* (*Snow White and the Seven Dwarfs*) adlı animasyon yapımı, masala ilgisini uzun süre önce yitirmiş çok sayıda yetişkin üzerinde beklenmedik bir şekilde etkili olmuş ve yapıyı izleyen birçok kişi, bundan büyük zevk aldığını belirtmiştir (Aktaran: Koven 2014: 119). Verilen örnek, animasyonun yalnızca çocuklara hitap ettiği görüşünü çürütürken bu türün kültürü aktarımı açısından önemini de ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Uygulamalı folklor bağlamında yapılan bu çalışmada, Hansel ve Gratel masalı ile Cırtıdan masalı; olay örgüsü, şahıs kadrosu ve motif açısından karşılaştırılmış, birbirlerine oldukça benzeyen iki masaldan Hansel ve Gratel masalının daha popüler olmasının eğitim sistemi içerisinde yer almasından ve animasyon gibi çağdaş uyarlamalarının yapılmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Uygulamalı folklorun temel amacının yereli ulusala, ulusala ise uluslararasına taşımak olduğu göz önüne alındığında, animasyonun kültür aktarımı ve kültürün sürekliliğinin sağlanması açısından büyük önem taşıdığı sonucuna varılmıştır. Animasyonun yerel kültürler üzerindeki yok edici etkisi ise yine animasyon tarafından önlenebileceği, bu çalışmanın temel sonuçlarından biri olmuştur.

Folklorik öğelere eğitim sistemi içerisinde yer verilmesi de bu bağlamda önem arz eden başka bir konudur. Zira eğitim sistemi içerisinde yer verilen kültürel öğeler, insanların zihninde silinmez bir iz bırakmaktadır. Türkiye'de Nasrettin Hoca'nın hemen herkes tarafından bilinmesine karşın, Türk masallarının veya masal kahramanlarının bilinirliğinin yok denecek kadar az olması bu durumu örnekler niteliktedir. Tür-

⁷ Millî Eğitim'de halk kültürü dersi konusu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Kutlu 2009).

kiye’de en bilinen Türk masal kahramanı Keloğlan’ın popülerliği ise biraz önce değinilen, animasyon gibi çağdaş yapımların kültür aktarım gücünden kaynaklanmaktadır. Zira Keloğlan’ın bu kadar iyi bilinmesi, Yeşilçam’daki Keloğlan filmlerinden kaynaklanmaktadır.

Tüm bu görüşler dikkate alındığında Türk masal kahramanları gibi folklorik özelliklere sahip ürünlerin eğitim sisteminde yer alması kültürün sürekliliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu tür ürünlerin eğitim sisteminde yer alması ise her şeyden önce zorunlu halk kültürü derslerine bağlıdır. Böylesi bir bilinç ancak bu şekilde oluşabilecektir. Yine kültürün sürekliliğinin sağlanması, animasyon gibi çağdaş yapımlarla mümkündür. Fakat animasyon gibi yapımlarda folklorik ürünlerin doğru kullanılması için mutlaka profesyonel halk bilimcilerden yararlanılması gerekmektedir. Aksi takdirde kaş yapayım derken göz çıkarılabilir.

Bu çalışmada, her ne kadar uygulamalı folklorun eğitim sistemi ve animasyon gibi konuları üzerinde durulduysa da kültürün korunması açısından; resim, fotoğraf, sinema, müzik, heykel, hediye tasarımcılığı vb. onlarca farklı alandan da bu anlamda yararlanmakta fayda vardır.

KAYNAK ŞAHISLAR

Gülhanım ASLAN, Kars/Selim, 1951 d. İlkokul mezunu, ev hanımı, masalı annesinden öğrenmiş.
Kaytan ASLAN, Kars/Selim, 1950 d. Okuma-yazması yok, ev hanımı, masalı annesinden öğrenmiş.
Nergis YEDİEL, Kars/Selim/Bölükbaş Köyü, 1961 d. Lise mezunu, ev hanımı, masalı çevreden duymuş. (Nergis Yediel, aslen Nahçıvanlı olup Kars’ta yaşamaktadır.)

KAYNAKÇA

AYTAÇ, Gürsel (1997), *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
ÇOBANOĞLU, Özkul (2012), *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
EKİCİ, Metin (2003), “Halk Bilim Araştırmalarında Üçüncü Boyut”, *Millî Folklor*, S.60, s. 72-77.
EKİCİ, Metin (2011), *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
GRIMM, Jacob ve GRIMM, Wilhelm (1999), *Masallar 1*, (Çeviren. Kemal Kaya), MEB Alma Klasikleri Dizisi.
KIRZIOĞLU, M. Fahrettin (1972), “Dede Korkut Oğuznameleri Işığında” *Karapapaklar*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
KOVEN, J. Mikel (2014) “Halk Bilimi Çalışmaları, Popüler Film ve Televizyon: Gerekli Bir Eleştirel Araştırma” (Çev. Gülşah Y. Halıcı), *Uygulamalı Halk Bilimi*, (Haz. M. Öcal Oğuz vd.) Ankara: Geleneksel Yayıncılık, s. 118-138.

KUTLU, M. Muhtar (2009). "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Eğitime Yönelik İlk Adım: Halk Kültürü Dersi", *Millî Folklor*, S.82, s. 13-18.

OĞUZ, M. Öcal (2013), *Küreselleşme ve Uygulamalı Halk Bilimi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

TEZCAN, BALTA, Gülçin (1990), *Animasyon Üretim Tekniklerinin Deneysel Analizi Üzerine Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Sanatta Yeterlilik Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.